

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 2

Рівне – 2008

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій:
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Вип. 2. – Рівне: РДГУ, 2008. – 174 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Гон М.М.** – д. політ. н., в.о. професора, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
2. **Канцелярук Б.І.** – д. політ. н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
3. **Киридон А.М.** – д. іст. н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
4. **Круглашов А.М.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
5. **Макаренко Є.А.** – д. політ. н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
6. **Постоловський Р.М.** – к. іст. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Терешко Ю.М.** – к. іст. н., доцент, завідувач кафедри політології та соціології Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Тихомирова Є.Б.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету (заступник головного редактора).
9. **Троян С.С.** – д. іст. наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету.
10. **Шеретюк В.М.** – к. іст. н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Ярош Б.О.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри теорії та історії політичної науки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Відповідальний редактор – к. політ. н., доцент **Черній А.Л.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

Друкується за рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол № 10 від 30 травня 2008 р.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Думки авторів статей можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

**Видання здійснено за фінансової підтримки
Володимира Івановича КРИВКО**

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Троян С.С.	5	Особливості інтеграційних процесів на пострадянському просторі
Алієв М.М.	10	Політичні аспекти створення газового картелю
Герасимчук Т.Ф.	17	Європейські угоди та їх значення для країн ЦЄ на шляху інтеграції з ЄС
Шеретюк О.М.	28	Україна в євразійській політиці Росії

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Тихомирова Є.Б.	36	Технології комунікації з громадськістю у діяльності Організації Північноатлантичного Договору (НАТО)
Наумов А.С.	42	Перше президентство Володимира Путіна в Росії: реформування органів державного управління та силових структур
Кириленко О.М.	51	Основні напрями гендерної політики в Україні
Санжаревський О.І., Чигир К.О.	59	Проблемні питання політичного дискурсу Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки щодо розміщення елементів ПРО в Європі
Хаврук І. А.	67	Референдум про реорганізацію СРСР (17 березня 1991 року) в Україні
Черній А.Л., Черній В.А.	75	Глобалізація і економічна інтеграція Болгарії на рубежі XX-XXI ст.
Климончук В.Й.	83	Формування критеріїв політичної свободи в процесі викладання політичних наук

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ

Гон М.М.	90	Етнополітичні суперечності та конфлікти в Західній Україні (1926-1939 рр.)
Киридон А.М.	98	Державно-конфесійні відносини 1920-х років та початку XXI століття: маркування проблеми
Монолатій І.С.	104	Етнічні спільноти, етнічні меншини та етнічні групи в політологічному дослідженні
Надольська В.В.	110	Волинь у складі Російської імперії: колонізація і русифікація
Надольський Й.Е.	118	Депортаційна політика як засіб встановлення радянської влади в західних областях України (1939-1941 рр.)
Швидюк С.М.	126	Українська меншина у Польщі перед викликом асиміляції: аналіз ситуації

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Байда Н.П.	136	Воєнно-політична доктрина республіки Білорусь: основні пріоритети
Липчук О.І.	143	Політико-правові аспекти державної етнополітики України
Мисан-Мілясевич В.В.	149	До питання суб'єктності у міжнародному тероризмі
Мислюк Ю.В.	158	Опозиція як альтернативний простір здійснення політичної діяльності

РЕЦЕНЗІЇ

Наумов А.С.	165	Новий погляд на психологічний вимір сучасної політики
Алієв М.М.	168	Вплив західних теорій етнічності, нації та націоналізму на сучасну українську етнополітичну науку
Відомості про авторів	172	
Вимоги до оформлення статей	174	

міждержавних відносин, що ґрунтувалися б на принципах рівноправ'я, добросусідства, прагматизму і взаємовигідного співробітництва». У цьому сенсі важливі, на наш погляд, дві обставини. По-перше, якою мірою така заява відповідатиме лінії політики нового російського керівництва на пострадянському просторі та, зокрема, щодо України. Передвиборча президентська кампанія-2008 і перші декларації з російського боку після «виборів із запрограмованим результатом всенародного вибору» дозволяють висловити сумнів у практичній реалізації наведеного вище положення із заяви МЗС РФ. По-друге, наскільки швидко правлячі кола політичної еліти України остаточно зрозуміють необхідність переходу і власного утвердження на позиціях державницького прагматизму, з точки зору яких керуватимуться у виробленні та реалізації концептуальних засад зовнішньої політики, в тому числі щодо стратегічних партнерів і вибору інтеграційних векторів.

Нарешті, не можемо у якості висновку не відзначити й таке. Перехідний період між очікуваним завершенням євроатлантичної та європейської інтеграції України буде часом, упродовж якого домінуючі політичні та військові зв'язки на Заході вимушено поєднуюватимуться з домінуючими економічними зв'язками на Сході. Зараз зовнішньоекономічні зв'язки України на 79 % здійснюються по лінії «Схід – Захід»: СНД (44 %) – ЄС (35 %) [7, с. 488]. Тому, а це надзвичайно важливо, стратегічне завдання України – вийти з найменшими втратами з парадоксально суперечливої і навіть загрозливої ситуації. Суть її в тому, що для збереження політичного суверенітету України об'єктивно важливо продовжити курс на європейську і євроатлантичну інтеграцію, а для забезпечення життєво важливих економічних інтересів нашої державі треба зберегти усталені перспективні ринки і підключитися до нових соціально-економічних проектів у євразійському регіоні. Загалом все це вимагає відображення в новій цілісній зовнішньополітичній концепції України, яка б прийшла на зміну затвердженню Верховною Радою ще у 1993 р. «Основним напрямом зовнішньої політики України», адекватної оцінки і відповідного їй визначення коротко-, середньо- і довготривалих пріоритетів і кроків України на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Арбатова Н. Проблема – 2007: что дальше? // Россия в глобальной политике. – 2006. – № 1 // <http://globalaffairs.ru/numbers/18/5309.html>
2. Гринберг Р. Постсоветское пространство: возможности и пределы. Информационно-аналитический бюллетень / Центр проблем интеграции ИМЭПИ РАН. – М., 2005.
3. Малик Я.Й., Вол Б.Д., Занько Ю.С. Интеграційні процеси на пострадянському просторі: Навчальний посібник. – Львів: ПАІС. – 2007.
4. Палютин М.П. Українсько-російські відносини: минуле і сучасність. – Харків: Курсор. – 2006.
5. Стенограмма заседания Европейского клуба «Интеграция на постсоветском пространстве» 28 июня 2005 г. // www.kreml.org
6. Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку. – К.: НІСД. – 1999.
7. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки: Монографія. – К.: НІСД. – 2006.
8. Чекаленко Л. Євразійські економічні й політичні структури та Україна // Персонал. – 2007. – № 6.

9. Чекаленко Л. Українські пріоритети на пострадянському просторі // Персонал. – 2007. – № 4.
10. Шеретюк О.М. Євроінтеграційні імперативи України: Монографія. – Рівне, 2006.
11. Domańska E. Mikrohistorie. Spotkania w międzyzwiązkach. Wydanie drugie uzupełnione i uaktualnione. – Poznań, 2005.

УДК 327.009

Алієв М.М.

ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ГАЗОВОГО КАРТЕЛЮ

В статті досліджуються перспективи формування нової міжнародної організації для контролю видобутку, транспортування і споживання природного газу. Накресленні проблемні аспекти взаємодії основних геополітичних гравців на міжнародній арені у газовій сфері щодо захисту своїх національних інтересів. Визначені та охарактеризовані основні енергокоридори, якими постачаються енергоносії до Європи. Пропонується оцінка можливих загроз для стабільності функціонування системи постачання енергоносіїв розвиненим державам.

Aliyev M. The political aspects of creation of natural gas cartel

The prospects of creation of the new international organization for gas consuming and transporting control are explored in this article. The problems of cooperation of the main geopolitics players in the international relations in the natural gas sphere for the protection of the national interests are discussed. The main transport energetic routes for oil and natural gas transporting are considered. The estimates of the threats to the stable functioning of the European supplying system is proposed.

Проблема енергетичної стратегії на міжнародній арені набуває все більшої політичної та економічної ваги та характеризується динамізмом взаємовідносин між основними учасниками енергетичного ринку. Економічні зв'язки між країнами виходять на новий рівень і вимагають інституційного оформлення. Прикладом цього може стати створення нової міжнародної структури, яка покликана об'єднати країни експортерів газу, задля координації дій і отримання нових важелів впливу.

Наукові завдання статті полягають у дослідженні взаємозв'язку політичних і економічних проблем на основі концепції неореалізму у міжнародних відносинах. Практичні завдання полягають у визначенні перспектив формування нової міжнародної організації, яка з часом може стати потужним гравцем на міжнародній арені, аналізі взаємозв'язків між основними її учасниками та дослідженні інтересів основних геополітичних гравців у цьому контексті.

Проблемами енергетичної стратегії займаються багато науковців, експертів, політиків, економістів, що свідчить про її надзвичайну актуальність. Зокрема, в статті були використанні експертні оцінки М. Гончара та Н. Невідомої, Ю. Продана, аналітичні матеріали розміщені на сторінках періодики та мережі Інтернет.

Метою статті є виявлення політичних мотивів формування газового картелю, вплив організації на міжнародні відносини та виявлення інтересів великих держав.

Завдання статті полягають у дослідженні політичного інструментарію, який використовують країни на міжнародній арені для захисту та реалізації своїх національних інтересів та накресленні основних тенденцій, які сформувалися в енергетичній сфері на сучасному етапі міжнародних відносин.

Енергоносії – один із головних інструментів політичного впливу, що використовує російська влада на міжнародній арені. В Європі лише Росія, Голландія та Норвегія можуть задовольнити внутрішній попит на паливо й експортувати його іноземним партнерам. Проте, на нафтовому ринку Росія відстає від своїх партнерів. Щорічний експорт „чорного золота” з Росії ледве перевищує 200 млн. т при загальносвітовому споживанні нафти в 4,2 млрд. т. Інакша ситуація складається на газовому ринку. Російські запаси природного газу становлять більше 40 трлн. кубометрів. Це 23% від світових ресурсів „блакитного палива”, що саме по собі є потужним елементом впливу. На даний час „Газпром” намагається об’єднати й інші країни, що володіють значними запасами газу [1].

Ідея створення газової ОПЕК далеко не нова, причому її пріоритет належить не Росії, а Ірану, який вже декілька років безуспішно намагається організувати виробників і експортерів газу всього світу для більш тісного співробітництва. У травні 2001 року представники Алжиру, Брунею, Індонезії, Малайзії, Нігерії, Оману, Катару, Росії й Туркменістану прибули в Тегеран, щоб оголосити про створення Форуму країн-експортерів газу (Gas Exporting Countries Forum – GECF). На даний час організація об’єднує крім засновників, Болівію, Єгипет, Лівію, Малайзію, Норвегію (на правах спостерігача), Тринідад і Тобаго, ОАЕ і Венесуелу.

На думку експертів Оксфордського інституту енергетичних досліджень (OIES), ця структура цілком могла б стати реальною основою для картелю: його члени контролюють 73-80% запасів газу, забезпечують більше 40-42% його світового видобутку й поставки по трубопроводам [7].

Згідно прогнозів адміністрації в сфері енергетичної інформації Міністерства енергетики США (Energy Information Administration of DOE, US), на 01.01.2006 року підтверджені світові запаси природного газу оцінюються на рівні 173,09 трлн. куб. м і ще не відкриті запаси – на рівні 119,53 трлн. куб. м. Запасів газу у світі вистачить приблизно на 64 роки. Незважаючи на це, стурбованість викликає проблема нерівномірного розподілу наявних запасів природного газу стосовно головних ринків збуту. Основні запаси природного газу в 100,88 трлн. куб. м, або 58,3%, зосереджені в трьох країнах: у Росії – 47,58 трлн. куб. м (27,5%), Ірані – 27,50 трлн. куб. м (15,9%), Катарі – 25,80 трлн. куб. м (14,9%). Відповідно ці країни мають найбільш високу забезпеченість запасами газу: Росія – 74 роки, Іран – 227 років і Катар – 680. До найменш забезпечених запасами газу відносяться наступні регіони та країни: Західна Європа – 11 років, КНР – 9,8, Канада – 8,9, СА – 8,5 і Японія – 0,5 року [1].

Проте, існує й інша статистика. Росія, Іран і Катар разом контролюють 56% підтверджених світових запасів блакитного палива й 26% його видобутку. Але в число найбільших експортерів газу ані Катар, ані Іран не входять. За даними підготовленого експертами British Petroleum „Статистичного огляду світової енергетики” за 2005 р., лідерами з експорту газу є Росія (151 млрд. кубометрів), Канада (104 млрд.), Норвегія (79 млрд.), Алжир (65 млрд.) і Нідерланди (47 млрд.) [10].

Новий етап у формуванні газового картелю розпочався в січні 2007 р., коли під час переговорів духовного лідера Ірану аятоли Алі Хаменаї із секретарем Ради

Безпеки Росії Ігорем Івановим. Ідею підтримали емір Катару й президент Венесуели Уго Чавес.

Російський президент Володимир Путін відразу не заявив про свою позицію, але обговорив координацію дій у газовій сфері з еміром Катару шейхом Хамадом бен Халіфом аль-Тані під час свого візиту на Близький Схід на початку 2007 року. В.Путін назвав також ініціативу про створення газового картелю цікавою пропозицією.

На засіданні комітету ФСЕГ 28 жовтня 2007 року в Досі заступник міністра промисловості й енергетики РФ Анатолій Яновський прийняв до розгляду проект статуту нової організації, що був поданий на узгодження в профільні міністерства й відомства. Аналогічна робота пішла у всіх членів ФСЕГ [3].

Ідея створення „газової ОПЕК”, отримала несподівану підтримку в Європі. Крістоф де Маржері, керівник третьої за величиною енергетичної компанії європейського континенту Total, заявив газеті Times, що подібний альянс може зіграти позитивну роль в умовах, коли вартість виробництва нафти й газу значно зросли [7].

Цікавим є той факт, що, не чекаючи результатів катарського самміту, Росія почала будувати альтернативний газовий альянс на пострадянському просторі по об’єднанню виробників і транзитерів газу в СНД. Відбулися переговори щодо створення „Міжнародного альянса неправительственных некоммерческих организаций газовой отрасли” (МАННГО), до якого крім Росії можуть увійти такі країни СНД, як Білорусія, Казахстан, Туркменія, Узбекистан, Україна, а також, можливо, Іран. Перспективи МАННГО та її подальша доля у випадку створення „газової ОПЕК” теж невизначені.

На початку квітня 2008 р. в Петербурзі відбулося засідання комісії ЄврАзЕС, де Росія запропонувала прийняти статут МАННГО. Відповідно до проекту статуту Росія повинна „об’єднати національні неурядові газові організації й провідні газові компанії країн, що виробляють і транспортують природний газ”. З прийняттям статуту, Росія серйозно збільшить свою вагу в „газовому ОПЕК”, тому що буде представляти там не тільки себе, але й інші країни СНД.

Метою МАННГО є „створення умов для справедливого розподілу доходів від експорту газу між країнами-виробниками і транзитерами, а також формування загальних інвестиційних джерел із розвитку газової галузі, в тому числі підтримка надійності існуючої системи магістральних газопроводів у державах-учасниках МАННГО”.

Для створення нової асоціації достатньо, щоб статут МАННГО схвалили представники двох-трьох країн. Згоду на обговорення уставу дали Казахстан і Таджикистан. Білорусія вивчає документи. Україна поки ігнорує пропозиції Росії. Таким чином МАННГО може виявитися лише паперовим проектом, своєрідним інструментом тиску на Європу та країни пострадянського простору, адже вони не мають жодних неурядових газових організацій [11].

Як зазначає аналітик „Трійки діалог” Валерій Нестеров: „На регіональному рівні простіше й реальніше вирішувати певні завдання. – У Латинській Америці вже створена регіональна організація співробітництва в газовій сфері, до якої входять Аргентина, Болівія й Венесуела. Що стосується співробітництва в рамках СНД, то країни прохолодно ставляться до самої співдружності. Незрозуміло, який вектор газової політики буде в Туркменії, є певна стурбованість із приводу майбутньої позиції Казахстану, у тому розумінні, що країна об’єктивно буде прагнути експортувати свої нафту й газ у більших обсягах, в обхід території Росії”.

З огляду на активізацію дій щодо формування газового картелю необхідно розглянути позиції основних геополітичних гравців світу у цьому контексті.

Російська енергетична доктрина. Після прийняття в 2003 р. „Енергетичної стратегії РФ до 2020 р.”, в Росії продовжується процес визначення основних засад енергетичної політики.

Експерт Михайло Гончар виділяє декілька завуальованих політичних цілей РФ на коротко- і довготермінову перспективу, зокрема:

- створення євразійського енергоальянсу провідних постачальників (Росія, Казахстан) та головних споживачів (Китай, Індія).
- створення ГазОПЕК за участі РФ, Туркменістану, Узбекистану, Казахстану, в перспективі й транзитерів: України та Білорусі (що є підтвердженням попередньої тези).
- розробка та прийняття Газової директиви СНД з метою організації газового ринку в інтересах енергетичної безпеки РФ.

Російські урядові аналітики підготували в листопаді 2006 р. доповідь для президента РФ, у якій робиться висновок про виникнення починаючи з 2007 р. дефіциту газу. За прогнозами в 2007 р. дефіцит мав скласти 4,2 млрд. куб. м., в 2010 р. нестача газу може сягнути 27,7 млрд. куб. м., в 2015 р. – 46,6. Дані наведені російськими експертами досить песимістичні, адже до цього часу Росія дорожче продавала газ власного видобутку за кордон, а замінювала його дешевшим туркменським газом.

Побоювання аналітиків мають під собою справжнє підґрунтя. Офіційні дані відображені в Енергетичній стратегії Росії на період до 2020 р. свідчать, що основні родовища Західного Сибіру, які забезпечують основну частину видобутку газу, вже практично виснажені (Медвеже на 75,6%, Уренгойське на 65,4%, Ямбурзьке на 54,1%). В 2002 році на родовищах з падаючим видобутком отримано понад 80 % газу в Росії.

За сприятливих зовнішніх і внутрішніх умов видобуток газу в Західному Сибіру може скласти 565 млрд. куб. м в 2010 році й 520 - 540 млрд. куб. м в 2020 році. При критичному варіанті видобуток газу на Ямальському півострові та Штокмановського родовища відкладається, а загальний видобуток у Західному Сибіру стабільно знижується впродовж усього розглянутого періоду [16].

Тому ці негативні фактори можуть зашкодити Росії залишатися лідером з видобутку та експорту газу та позначатися на перспективах формування газового картелю. Крім того, енерговитратна російська економіка, яка залишилася у спадок від СРСР може переорієнтувати значну частину газових потоків на внутрішнє споживання, що призведе до зменшення валютних надходжень, а в перспективі й освоєння нових родовищ. Підняття внутрішньоросійських цін на газ призведе до зростання ціни на російські товари, що автоматично зробить їх неконкурентноздатними і призведе до нового витка економічної та соціальної напруги.

Детального розгляду вимагають основні енергетичні потоки, якими користується ЄС для своєї енергетичної безпеки. Концепція енергетичної політики ЄС для власної безпеки рекомендує отримувати лише третину енергоносіїв з одного джерела.

Провідний український експерт в енергетичній сфері Михайло Гончар виділяє декілька шляхів транспортування енергоносіїв до Європи.

1. **Північноморський** енергетичний шлях, який забезпечує 28,5% газу. Блакитне паливо видобувається та транспортується з шельфу Північного моря. Основним

його постачальником є Норвегія, з огляду на її членство в НАТО це джерело можна вважати внутрішньоевропейським.

2. **Північноафриканський** постачає до Європи 21,2% газу з Алжиру та Лівії. Ці країни, незважаючи на те, що є ісламськими державами, декларують про свою роль у міжнародних відносинах і підтримують співробітництво з ЄС.
 3. Через **Суецький** енергетичний шлях транспортується в основному нафта з басейну Перської затоки.
 4. **Східний** шлях існує з часу Радянського Союзу та пропонує старий шлях постачання газу через колишні союзні республіки.
 5. **Російсько-Босфорський** отримав нове значення після виходу нових трубопроводних систем до басейну Чорного моря для транспортування російської та каспійської нафти, проте лімітований погодними, екологічними та політичними факторами (позиція Туреччини).
 6. **Російсько-Балтійський** шлях створений після будівництва Балтійської трубопроводної системи (БТС) розрахованої на постачання 74 млн. т нафти на міжнародні ринки через порти Росії. Коридор може бути доповнений будівництвом Північноєвропейського газопроводу.
- Всі три енергокоридори знаходяться під контролем Росії, постачають на міжнародні ринки значні обсяги енергоносіїв, що ускладнює ситуацію навколо енергетичної безпеки.
7. **Малоазійський** енергетичний шлях (Набукко) становить значний інтерес для ЄС, що відображено в офіційних документах, призначений для транспортування газу з Ірану та Центральної Азії для
 8. **Чорноморський**, який знаходиться на стадії формування і передбачає створення альтернативних енергетичних потоків і систем для транспортування енергоносіїв до Європи.

Європейський Союз на даний час на 50% залежить від імпорту енергоносіїв. За умови збереження цієї тенденції, виросте не лише потреба в імпорті енергоносіїв (до 70% до 2030 р.), але й залежність Європейського Союзу від нафти та газу. ”Зелена книга: на шляху до європейської стратегії безпеки поставок енергоносіїв”, подана Європейською Комісією для обговорення 29 листопада 2000 р., визначає довгострокову енергетичну стратегію ЄС, спрямовану на диверсифікацію, надійність, екологічну безпеку та економічну ефективність енергопостачання до Європейського Союзу. Ця стратегія передбачає два основні напрями: перше – це контроль над зростаючим попитом і, друге – керування залежністю від поставок енергоносіїв. У керуванні залежністю від поставок одним із головних питань є забезпечення надійності зовнішніх поставок енергоносіїв за рахунок посилення транспортних мереж [4].

10 січня 2007 року концепція енергетичної політики ЄС відображена в „Зеленій книзі” була доповнена документом Європейської комісії – Європейська енергетична політика, який запропонував нові шляхи формування енергетичної безпеки ЄС.

Експерт Н. Невідома виділяє наступне тактичне завдання ЄС на сучасному етапі – уникнути подвійної залежності від російського газу й посередництва при постачанні енергоносіїв із азійсько-каспійського регіону [12].

Вже сьогодні в рамках програми ТACIS на терені колишнього СРСР Європейським Союзом реалізуються широкомасштабні програми INOGATE з міждержавного транспортування нафти й газу в Європу та TRACECA.

Програму INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) було засновано під час проведення (під егідою Європейської Комісії) Конференції з питань міждержавної організації нафто- та газопроводів для країн Закавказзя, Центральної Азії, України і Молдови (Брюссель, 20-24 листопада 1995 р.). Головними пріоритетами програми стали визначення нових шляхів транспортування нафти і газу, сприяння укладенню транзитних угод, залучення фінансових ресурсів, реабілітація, раціоналізація і модернізація існуючої нафто- та газотранспортної інфраструктури. На початку 2001 р. Рамкову угоду INOGATE підписали 18 держав Європи та колишнього СРСР, включаючи Україну; за програмою Європейська Комісія надала Україні близько 5 млн. ЄВРО для впровадження галузевих проектів.

Реалізація проекту TRACECA (Transport Corridor –Caucasus – Central Asia) розпочалася із 1995 р. В 1997 р. міністри транспорту 17 держав Центральної Азії та Чорноморського регіону, включаючи Україну, заявили про свою участь у цій ініціативі. TRACECA має розвинути мережу транс'європейських магістралей і продовжити їх далі на схід, відродивши Великий шовковий шлях. Метою програми є створення за участю всіх видів транспорту –автомобільного, залізничного тощо – транспортного коридору з Центральної Азії через Каспійське море, Кавказ до Європи.

Програми INOGATE, TRACECA не виконали в повній мірі завдання, які на них поклалися і не гарантували ЄС надійне джерело постачання енергоносіїв.

Енергетичний діалог Росії та ЄС залишається замороженим – після відмови Москви підписати Енергетичну хартію, один із пунктів якої передбачає транзит газу третіх країн за внутрішньодержавними тарифами.

За Євросоюз заступився Північноатлантичний альянс, назвавши енергетичні питання – питаннями національної й колективної безпеки. Це означає, що в протистояння Росії з ЄС вступили й Сполучені Штати, які не залежать від російського газу.

З пропозиції американського сенатора Ричарда Лугара НАТО обговорює зараз ідею про поширення дії 5-ої статті Вашингтонського договору про спільну оборону на енергетичні відносини. У цьому випадку енергетичне ембарго проти одного члена НАТО буде розглядатися як напад на весь блок [2].

НАТО попередила своїх членів про те, що Росія може створити й очолити світовий газовий картель на зразок ОПЕК. На думку експертів НАТО, Москва буде використовувати сировину як політичну зброю.

Радники НАТО підготували доповідь, в якій наполегливо рекомендують країнам-учасницям цієї організації протистояти будь-яким спробам Росії створити „газовий ОПЕК”. У доповіді, на яку посилається The Financial Times (FT), підкреслюється, що російська влада може спробувати об'єднати інтереси виробників газу в єдину структуру, що різко збільшить вплив Москви на Європу.

На закінчення експерти роблять висновок, що Росія може використати енергетику як політичну зброю, наводячи приклад ситуації з Україною та Грузією [9].

У відповідь на дії щодо створення газового картелю, 25 квітня 2007 року, комітет Сенату США з юридичних питань схвалив і виніс на голосування у верхній палаті Конгресу проект NOPEC (No Oil Producing and Exporting Cartels Act), тобто „Акт про заборону картелів виробників і експортерів нафти”. Його ідея, спрямована проти „нафтовий ОПЕК” виникла в США ще в 2005 р. Згідно NOPEC,

держави, що вступили в подібні картелі, можуть бути позбавлені в американських судах суверенного статусу й судового імунітету. Іншими словами, якщо закон буде прийнятий, генпрокурор США одержить право запросити Росію до американського суду як відповідача по антимонопольній справі. А для забезпечення позову зажадати арешту майна Росії на території США. Така постановка питання є прямим порушенням норм міжнародного права [3].

У контексті можливих загроз для стабільності функціонування системи постачання енергоносіїв до США та Європи критично оцінюється політична ситуація в таких країнах:

- Іран, в якому може виникнути криза внаслідок запровадження економічних санкцій, відкритий збройний конфлікт, обмеження ядерної програми держави.
- Нігерія, яка постачає нафту на зовнішні ринки, проте постійно потерпає від громадянської війни.
- Венесуела, яка може використати національні запаси енергоносіїв як інструмент політичного тиску.
- Саудівська Аравія, що може зазнати тиску інших арабських країн і відмовиться від постачання нафти та до США, а в перспективі і від американського долара як основного платіжного засобу, на якому здійснюються всі розрахунки.
- Росія через політичну та економічну нестабільність, ризики і загрози теж може перестати бути надійним джерелом постачання енергоносіїв.

Західний вектор розвитку енергокоридорів перестає бути пріоритетним. Енергетичні потоки поступово переорієнтовуються на нові перспективні ринки східного спрямування: Японія, Індія, Китай тощо. Така ситуація вже прослідковується у нових проектах нафто- та газопроводів, що не може не впливати на Європу, а створення газового картелю за участі основних виробників газу та власників транспортних систем може поставити ЄС у роль пасивного спостерігача та об'єкту впливу [4].

Підсумовуючи, можна констатувати, що перспективи створення газового картелю чітко не визначені. Відкритими залишаються питання організаційної структури картелю, його цілей і завдань. Склад учасників свідчить про те, що організація передусім є інструментом політичного тиску на країни Західної Європи та США та продовженням геополітичної боротьби між основними світовими гравцями.

ЄС зберігає за собою потужні інструменти політичного та економічного впливу на ситуацію в регіоні, до них слід можна віднести членство в провідних міжнародних економічних організаціях, проблеми демократії, прав і свобод людини тощо. США як глобальний гравець має надто різновекторні інтереси: Ірак, Афганістан, боротьба з тероризмом, внутрішні економічні проблеми тому, в держави не вистачає ресурсів для широкомасштабного впливу на процеси в регіоні Центральної та Східної Азії.

РФ продовжує відчувати себе єдиним і головним гравцем в енергетичній сфері на пострадянському просторі. Основним завданням Росії є встановлення контролю над видобутком, транспортуванням та продажем енергоресурсів. Незважаючи на те, що газ і нафта видобуваються в незалежних державах, Росії вдалося прямо й опосередковано встановити над ними контроль, тому нові країни є лише об'єктами впливу. В Концепції енергетичної політики прямо зазначається і про формування організації країн експортерів газу на пострадянському просторі, проте на даний час вже не йдеться про євразійський простір, мова йде про формування системи

контролю над газовими ресурсами всієї планети, де основну роль хоче відігравати власне Росія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Байков Н.М. Ставка сделана на газ // Независимая газета. – 2006. – 12 сентября. – http://www.ng.ru/energy/2006-09-12/9_stavka.html.
2. Война газопроводов. – http://newtimes.ru/magazine/issue_7/article_313.htm.
3. Ганжа А. Ресурсные войны: потребители наносят ответный удар // [VOVREMYA.info](http://www.vovremya.info). – Экспертный политический проект. – <http://www.vovremya.info/art/1199962908.html>.
4. Гончар М. Російська енергетична політика обриси експансії // Політика і Час. – 2007. – №2. – С. 9-15.
5. Грігор'єв Л. Розмова про майбутній енергетичний діалог Росії та ЄС // Незалежний культурологічний часопис. – 2004. – №31. – С. 139-141.
6. Карп І.М. Нафтогазовий комплекс України // Вісник НАНУ. – 2006. – №2. – С.32-41.
7. Когтев Ю. Зачем нужна «газовая ОПЕК». Производители газа начнут с «координации действий» // [RusEnergy](http://www.rusenergy.com/?page=articles&id=236). – <http://www.rusenergy.com/?page=articles&id=236>.
8. Корсунський С. Європейська енергетична політика // Політика і Час. – 2007. – №2. – С. 16-20.
9. Краснов М. НАТО объявило войну «Газпрому» // Газета.Ru. – 2007, 24 февраля. – http://www.gazeta.ru/2007/04/09/oa_236111.shtml.
10. Миловзоров А. Асимметричный ОПЕК Европе // [Утро.Ru](http://www.utro.ru/articles/2007/02/26/627859.shtml). – 2007. – №57. – <http://www.utro.ru/articles/2007/02/26/627859.shtml>.
11. Мосякин А. Газовой ОПЕК – быть! Россия поддерживает идею создания картеля // Бизнес&Балтия. – 2008. – 30 января. – <http://www.oilcapital.ru/archive/inopressa/118481/private/119070.shtml>.
12. Невідома Н. Роль та місце України на світовому ринку енергоносіїв // Україна – НАТО. – 2006. – №1. – С. 46-50.
13. Продан Ю. Енергетична безпека України: загрози та перспективи // Євроатлантикінформ. – 2006. – №5. – С. 20-24.
14. Созонський В.Г. Про невичерпність світових запасів нафти й газу // Слово Просвіти. – 2007. – №46. – С. 7.
15. Стогній Б. Енергетичні загрози та прогнози // Віче. – 2006. – №5/6. – С. 51-54.
16. Энергетическая стратегия России на период до 2020 года. – <http://www.rg.ru/2003/10/07/energetika.htmlwww.mte.gov.ru/docs/32/103.html>.

УДК 94(4-191.2)“1989/2004”

Герасимчук Т.Ф.

ЄВРОПЕЙСЬКІ УГОДИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРАЇН ЦЄ НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС

У статті проаналізовано зміст і значення Європейських угод для країн Центральної Європи в процесі їх інтеграції з ЄС. На основі системного підходу показано, що країни ЦЄ активно мобілізували свій потенціал для виконання

критеріїв членства, а політика ЄС у цілому дала імпульс розвитку процесів у напрямку ринкової трансформації та демократизації.

Gerasymchuk T. The European agreements and its meaning for the CE Countries in the processes of integration to the EU

In this article was analyzed matter and meaning the European Agreements for countries during period of its integration to the EU. On the basis of system method was showed that CE countries were actively promoted its potential for realization membership criteria. In general the EU policy gave an impulse for the development of processes in the direction of the market transition and democratization.

Звільнившись від комуністичних режимів в 1989-1990 рр., країни Центральної Європи (ЦЄ) поставили перед собою мету – демократія та ринкова економіка, й розпочали радикальні суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення. Здійснивши перехід до плюралістичної демократії й ринкової економіки, держави Центральної Європи з 1 травня 2004 р. офіційно повернулись до тієї суспільно-політичної та культурологічної ментальної системи, до якої вони завжди належали. Досвід країн ЦЄ заслуговує на вивчення, оскільки вони у порівняно короткий проміжок часу, в порівнянні з іншими постсоціалістичними країнами, завершили перехідний період і стали повноправними членами Європейського Союзу.

Комплексне дослідження трансформаційних процесів у країнах ЦЄ, зміни та реалізації їх зовнішньополітичного курсу на інтеграцію з ЄС, еволюції східної політики ЄС в умовах геополітичних змін на європейському континенті й посилення глобалізації світу має не лише важливе науково-теоретичне, але і практичне значення. Сьогодні слово “Європа” та його похідні набувають особливого звучання на теренах нової України, що відшукує свою цілісну європейську ідентичність. Хоча світ і перестав бути двополюсним – “соціально-економічний кордон” між східною й західною частинами континенту продовжує зберігатися. Західні кордони України і є лінією такого поділу. Вивчення й врахування демократичного досвіду країн ЦЄ, їх інтеграції до ЄС, поза всяким сумнівом, може бути корисним для України, яка нині впевнено торує власний шлях у світовій політиці, є вагомим геополітичним фактором міжнародного життя. Саме зараз понад усе важливо для нашої держави, її політичного керівництва знайти додаткові важелі, які могли б вплинути на поглиблення стосунків України з ЄС. Це ще раз підтверджує актуальність даної теми і свідчить про необхідність вивчення досвіду країн ЦЄ, наших найближчих західних сусідів і стратегічних партнерів.

Джерельна база та історіографія проблеми включає значний за науковим спектром і обсягом масив джерел і літератури, що в основному висвітлюють історію розвитку Європейського Союзу, підготовку інституційної реформи ЄС, трансформаційні процеси в країнах ЦЄ та їх інтеграцію з ЄС.

Безсумнівним елементом новизни наукової праці є дослідження ще неопублікованих і маловідомих науковому загалу нових документів і матеріалів з досліджуваної проблематики, в тому числі з архівів України, Росії, поточних архівів МЗС України, Польщі, Чехії, Словаччини; урядових документів і національних програм, що визначали стратегію розвитку країн ЦЄ; офіційних матеріалів й опублікованих документів з центрів документації Європейського

Наукове видання

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Відповідальний за випуск – *Шеретюк В.М.*

Відповідальний редактор – *Черній А.Л.*

Комп'ютерна верстка та макет – *Третьяк О.Ю.*

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 2. – Рівне: РДГУ, 2008. – 174 с.

Підписано до друку 28.05.2008 р. Формат 60х84 1/16.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.

Друк ізографічний. Умовин. друк. арк. 13,9.

Наклад 100 прим. Зам. №52/1.

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету